

Elk kind heeft recht op respect voor zijn fouten column febr. 2016

Fouten maken is menselijk. Waar gehakt wordt vallen spaanders.

Ervaring is eenvoudig de naam die we aan de som van onze fouten geven.

Als je geen fouten maakt, doe je te weinig je best.

Fouten zijn vaak een kwestie van perspectief.

Wie niet in staat is een fout te maken, is tot niets in staat.

"Elk kind heeft recht op respect voor zijn fouten", schreef de Joods-poolse pedagoog Janusz Korczak een eeuw geleden. Stel je voor dat je geen fouten zou maken? Dan weet je dus alles al en valt er niets meer te leren.

Toch kunnen we in het onderwijs maar moeilijk omgaan met de fouten die kinderen maken. Rode strepen, onvoldoendes, reprimandes, 'doe eens beter je best' en meer van dat soort opmerkingen, in de pauze binnen blijven om je werk over te maken, lage toetsscores die je blijven achtervolgen. Wij kunnen maar weinig waardering opbrengen voor kinderen die veel fouten maken.

Respect verdien je als je goede cijfers hebt, geen fouten maakt en hoge scores haalt. Je krijgt geen respect voor je fouten, ook al heb je je uiterste best gedaan; je krijgt geen respect als je sommige dingen niet onder de knie kan krijgen. Je krijgt nooit respect als jouw score te laag blijft. Meewarig hebben we het over ons E-tje in de klas.

En toch zijn fouten één van de belangrijkste pijlers van de ontwikkeling. Door fouten te maken ontdek je de onmogelijkheden, de risico's in het leven, wat kan of juist niet kan, wat mag of niet mag. Bovendien leer je je afvragen waarom iets fout of goed is. Het is nog maar de vraag of iets écht goed of fout is. Sommige z.g. fouten zijn helemaal niet fout: het is een kwestie van perspectief. Wat de één goed vindt kan de ander als fout bestempelen. Zo kan het voorkomen dat de juf iets fout rekent, totdat het kind heeft uitgelegd hoe het geredeneerd heeft en tot die oplossing is gekomen. Soms zijn er gelukkig wel eens leraren die daar voor open staan en zelf tot de conclusie komen dat die andere redenering nog zo gek niet is. Ineens ontdek je als volwassene dat je de werkelijkheid ook vanuit een heel andere gezichtshoek kan benaderen. Dan heb jij als volwassene weer geleerd van je "fout".

In het onderwijs word je als kind echter voortdurend afgerekend op je fouten en worden er weinig mogelijkheden geboden om een fout het startpunt te laten zijn van een nieuwe ontwikkeling. Ja, nog wel even in de z.g. oefenfase, maar daarna moet je het kunnen en wordt de toetsscore genadeloos bijgeschreven op jouw conto. Je moet het ook in je eentje doen: je levert een individuele prestatie. Jazeker, ook hier mag je in de oefenfase nog wel eens even overleggen met je buurman, maar daarna moet je het zelf kunnen en word je individueel getoetst.

Bij een flink aantal kinderen zorgt dit voor een averechts effect. Fouten worden niet meer ervaren als ontwikkelingskansen, maar als mislukkingen. Bij iedere fout krijgt het

zelfvertrouwen weer een deuk, je ontwikkelt faalangst, je durft geen fouten meer te maken en daarom begin je er maar niet meer aan.

De toetsen worden in ons onderwijs veelal niet gebruikt als diagnostisch middel, om te kijken van welke fouten een kind nog kan leren. Vaak is het een selectie- en beoordelingsmiddel dat uiteindelijk tot een vèroordeling leidt. Je wordt vastgepind op de scores die jouw schoolloopbaan gaan bepalen. Alle ongewenste neveneffecten worden daarbij voor lief genomen: het verlies van zelfvertrouwen, faalangst, structurele mislukkingsgevoelens, demotivatie, het Pygmalioneffect waardoor je steeds slechter gaat presteren.

Daarom stel ik voor dat we vanaf heden op een heel andere manier met toetsen omgaan in ons onderwijs. Nee, je hoeft ze niet af te schaffen, maar je moet ze gebruiken waar ze voor bedoeld zijn: om te LEREN! Ik geef enkele mogelijkheden:

Stel, de leerling maakt de toets eerst individueel. Wellicht is de score laag en zijn er veel antwoorden fout. Dan ga je naast het kind zitten en maak je samen met hem of haar de opgaven opnieuw. Samen vraag je je af waarom iets fout is, je stelt goede vragen aan het kind waardoor het tot inzicht kan komen en van zijn fout kan leren. Nu mag het antwoord opnieuw worden ingevuld. Nadat we alle "fouten" op die manier hebben besproken wordt de toets opnieuw gemaakt. Als de score weer te laag uitvalt, heb jij iets als leraar niet goed gedaan. Dan herhaal je dit proces tot ook deze leerling een goede score heeft. Niet alleen het kind heeft dan veel geleerd, maar jij als leraar ook: je snapt nu beter hoe het kind denkt.

Een andere mogelijkheid is om toetsen eerst samen te laten maken. Je zet twee of drie kinderen bij elkaar die gezamenlijk alle opgaven maken. Wanneer ze bij een opgave verschillende antwoorden hebben, moeten ze eerst samen overleggen welk antwoord goed is en waarom. De toets wordt nagekeken en de fouten die er dan nog inzitten worden weer samen besproken. Daarna maken ze de toets nog een keer individueel. Ik vraag me zelfs af of dat nog nodig is, want ook in het volwassen leven worden heel veel resultaten toch vooral samen bereikt.

"Maar", hoor ik menigeen denken, "dat is niet eerlijk. Dan krijgen sommige kinderen een veel hogere score dan ze verdienen, dat is toch een beetje fraude!"

Inderdaad, vanuit het huidige perspectief gezien noem je dat oneerlijk en fraude. Maar ook wij kunnen van onze fouten leren: ons perspectief deugt namelijk niet. Wij gebruiken toetsen als selectiemiddel. Wij gaan respectloos om met de fouten van kinderen en ontnemen hen voortdurend de kans om van hun fouten te leren.

Korczak is nu jouw leraar en zit naast je, we bespreken samen jouw fout. Vanaf morgen mag je het opnieuw proberen in jouw klas: ik hoop dat je er veel van geleerd zult hebben!

Wie hebben we morgen? column juni 2016

"Een onderwijzer zei nooit of hij je mocht of niet, maar je voelde het wel"
(UIT: J. Korczak, Als ik weer klein ben, Warschau 1925, Utrecht 1985)

“Wie hebben we morgen? Bent u er dan weer of hebben we juffrouw Elly?”

“Nee, ik geloof dat jullie morgen meester Paul hebben, maar dat weet ik niet zeker jongens”

Het is lang geleden dat kinderen op de basisschool er blindelings op konden vertrouwen dat er iedere dag een vaste juffrouw of meester voor de groep stond, een jaar lang iedere week van maandag tot en met vrijdag hetzelfde gezicht. Pas na groep 8 werd je er mee geconfronteerd: steeds een ander gezicht, soms wel vier of vijf keer per dag. Maar, dacht men toen, als je eenmaal 12 jaar bent, ben je daar wel aan toe.

Op de basisschool kon je er van op aan dat er een vaste juffrouw of meester was, die jou goed kende, jouw ontwikkelingsproces volgde en waar jij je aan kon hechten. Dat hechten lukte niet altijd, want je zat ook wel eens een jaar lang aan iemand vast met wie je toch niet zo'n fantastische band had. Maar dan moest je als kind toch een modus zien te vinden om het een jaar lang bij zo'n juf of mees uit te houden; en dat lukte vrijwel altijd, want je had geen keus. En die ene juf wist na een paar weken wel wat jouw sterke en jouw zwakke punten waren. Zij hoefde echt niet in het dossier te kijken, ze keek gewoon iedere dag goed naar jou. Observeren en jou volgen.

Maar dat is over en dat komt ook nooit meer terug. Er wordt nog wel veel geobserveerd, maar dat is vooral bedoeld om het leerlingvolgsysteem te vullen, de zorgstructuur in kaart te brengen. Iedere willekeurige collega moet immers eerst even in jouw dossier kunnen kijken als hij met jou aan de slag gaat. Er zijn vele parttime banen, ambulante taken, cursussen, conferenties, niet voor de klas want je moet coördineren, één-op-één werken, coachen. Een meester die een jaar lang vijf dagen per week met een groep kinderen optrekt, past niet meer in onze tijd. Stel je voor: vijf dagen dezelfde klas, hetzelfde werk, iedere week. Nee, je moet 'zappen' en kinderen zullen dus noodgedwongen ook moeten 'zappen', van de ene juf naar de andere of naar een volgende meester. Dat heeft zo zijn voordelen: ben je iemand zat, dan zijn er nog andere programma's; boeit hij niet, is het te moeilijk, moet je teveel moeite doen om het te volgen?... Zappen!

Hechten hoeft niet meer, want morgen is er weer een andere juf of dan staat meester Paul voor de klas. Hechten kan ook niet meer, want alle contacten zijn van voorbijgaande aard. Nu weten wij vanuit de ontwikkelingspsychologie de consequenties van hechtingsproblemen die zich voordoen in de eerste levensfasen van een kind: mogelijke gedragsproblemen, impulsief en ongeconcentreerd gedrag, onzekerheid, (faal)angst. Kennelijk gaan we ervan uit dat die hechtingsproblemen zich na het derde levensjaar niet meer voor doen...want zelfs in groep 1 kun je soms wel drie verschillende juffen of meesters in de week krijgen.

Stel dat je iedere week drie verschillende chefs hebt op je werk. Ook de gemiddelde volwassene zou beslist moeizamer gaan functioneren wanneer hij weer moet afwachten wie morgen zijn chef zal zijn op kantoor, wanneer hij deze week opnieuw bij drie verschillende 'meerderden' een test moet afleggen. Hij wil gewoon één baas die hij goed kent en die hém goed kent; hij wil met die ene man of vrouw samenwerken die hij vertrouwt, wiens reacties hij kan inschatten; hij wil weten waar hij aan toe is.

Kinderen in de klas zijn niet anders... het zijn mensen die zich willen hechten aan anderen. Mensen waar ze een band mee op kunnen bouwen, waar ze in hun onzekere bestaan tenminste één jaartje van op aan kunnen. Vooral voor die kinderen die in hun thuissituatie toch al weinig zekerheid kennen, is het des te belangrijker dat dat tenminste op school wel het geval is.

Misschien kunnen we er bij onze planningen en taakverdelingen in de school zo nu en dan even bij stilstaan... bij dat kind dat maar niet kan wennen aan drie of vier verschillende 'bazen' in de week en dat zo lastig is geworden de laatste tijd....

"Dankzij de theorie weet ik, dankzij de praktijk voel ik" (J. Korczak) column. september 2016

Ooit vroeg ik aan een zaal met ongeveer vijfhonderd onderwijzers hun vinger op te steken: "Wie van U staat er voor de klas? Wie van u werkt er daadwerkelijk met kinderen?"

Schoorvoetend gingen er vingers omhoog. "Wellicht zijn er onder u die zo nu en dan wel eens met één of meerdere kinderen werken?" Er kwamen nog wat vingers bij van therapeuten, psychologen, remedial teachers. Hooguit 10% van deze zaal werkte daadwerkelijk met kinderen. Het overgrote deel werkte met computers, ontwikkelde theorieën, schreef beleidstukken, was betrokken bij financiële zaken, coachte anderen (die met kinderen werkten!), of stuurde anderen aan.... Maar velen werkten niet (meer) met kinderen. Enkelen hadden vroeger zelf nog wel voor de klas gestaan, maar dit was toch al weer een tijdje geleden.

Jazeker, je kunt een heleboel weten, maar je voelt het niet meer.

Ik moest er aan denken toen ik vanmorgen weer les gaf in groep 6 en het mij niet lukte een behoorlijk agressief jongetje tot rust te brengen.

In één van zijn vele artikelen "Theorie en Praktijk", schrijft Janusz Korczak dat hij zich allerlei theorieën heeft eigen gemaakt, maar dat die toch niet zoveel invloed hebben op zijn dagelijkse omgang met kinderen. "In de praktijk heb ik mijn eigen bewuste of onbewuste theorie die mijn handelen leidt. Vaak neem ik afstand van de theorie, maar zelden van mijzelf!

De praktijk - dat is mijn vergankelijkheid, mijn leven, de som van mijn subjectieve ervaringen, de herinneringen aan mijn mislukkingen, mijn nederlagen, mijn overwinningen en mijn triomfen, mijn negatieve en positieve gevoelens...." (UIT: J. Korczak, Verteitigt die Kinder, Gütersloh 1983; een verzamelbundel van artikelen).

Hij zet zich niet af tegen de theorie, verre van dat. Korczak was een groot denker, wetenschappelijk geschoold en geïnteresseerd in theorieën van andere pedagogen. Hij ging zelf ook zeer wetenschappelijk te werk, hij hield nauwkeurig allerlei observaties bij, maakte grafieken, bijvoorbeeld van het aantal keren dat kinderen met elkaar vchten... en probeerde op die manier meer greep te krijgen op die weerbarstige werkelijkheid die hij ervoer in het dagelijkse werken met kinderen.

In een ander artikel (J. Korczak, Een eierzuchtige opvoeder, 1938, te vinden in het boek "Het recht van het kind op respect") schrijft hij: "Voordat men dus een kind de opdracht geeft een vloer te schrobben of te boenen, dient men dat zelf dikwijls gedaan te hebben en moet men goed opletten hoe kinderen dat doen en wat ze daarbij zeggen."

En dat deed hij dan ook! Hij schreef niet alleen over opvoeding, hij werkte zelf met kinderen, niet alleen als opvoeder, maar ook als schrobber en boener, al was het maar om aan te geven dat "er geen vuil werk bestaat... en dat het werk van de keukenmeid niet onder doet voor dat van de psycho-analyticus"

Het zou mooi zijn als 90% van die zaal het voorbeeld van Korczak durfde volgen, als al die mensen die "iets met onderwijs en opvoeding doen" niet alleen zouden weten, maar ook regelmatig zouden voelen. Er zal dan gegarandeerd een heel ander onderwijsbeleid komen. En elke inspecteur die wekelijks één of enkele dagen durft te voelen, zal voortaan met andere ogen kijken en wel drie keer nadenken voor hij zijn theoretische oordeel geeft...

Kleine mensen column december 2016

"Opa, ik ben geen groot mens, maar ik ben wel een mens, hè. Ik ben een kind en een mens, dat is twee. Jij bent één hè, want jij bent alleen mens, hè opa..." (Tristan, 5 jaar)

Welke volwassene haalt het in vredesnaam in zijn hoofd om te denken dat een kleuter een minder soort mens zou zijn dan iemand van 21+? Tristan is er in ieder geval van overtuigd dat hij minstens zoveel waard is als zijn opa, misschien wel meer, want hij is een kind èn een mens. Menig volwassene ziet hem echter alleen als kind; mens moet hij nog worden en dat gaat nog wel even duren. Soms wordt dat zelfs letterlijk gezegd: "hij moet nog veel leren voor hij een beetje mens is..."

Wat klein is wordt nog niet zo serieus genomen, vaak over het hoofd gezien, het wordt als minder belangrijk gevonden. Korczak schreef: "Het is erg vervelend om klein te zijn. Respect en bewondering oogst alleen wat groot is en meer plaats inneemt". Elk kind ervaart dat dagelijks thuis, op school, in de supermarkt, op straat, of waar hij zich ook bevindt.

"In de massa valt hij in het niet, wordt over het hoofd gezien en opzij geduwd. Respect en bewondering wekt slechts datgene wat groot is en meer plaats inneemt. Klein – dat betekent alledaags en weinig interessant. Kleine mensen, kleine behoeftes, kleine vrienden, kleine verdrietjes." (UIT: J. Korczak, Het recht van het kind op respect, Amsterdam 2007)

Die voortdurende (meestal onbedoelde) minachting gaat je niet in de koude kleren zitten. Elk kind moet jarenlang op zoek naar zijn eigenwaarde, hij is nog niks en kan later nog heel veel worden, mits hij goed zijn best doet. Dat is de boodschap die volwassenen impliciet en helaas soms ook expliciet, aan kinderen geven. Je leven nu stelt nog niet zoveel voor. Later, als je groot bent, dan wordt het serieus; dus, doe nou maar heel goed je best.

Als leerkracht zag ik dat iedere dag: kinderen op zoek naar hun eigenwaarde en de waardering van volwassenen voor wie zij zijn en wat zij kunnen. Zo'n leerling die vol verwachting omhoog keek naar mijn gezicht: "Heb ik het goed gedaan, is de meester tevreden?"

"Papa, kijk dan, kijk dan..." zong Bram Vermeulen.

Als kind voelde ik zelf ook jarenlang die druk: laat zien wie je bent, laat zien wat je kunt. Na een aantal jaren was ik sterk genoeg om te denken dat de meester, die rare tante of de buurman zich vergisten als zij mijn kennen en kunnen bagatelliseerden; dat heeft wel even geduurd, maar ik had gelukkig een vader die mij zonder al te veel woorden duidelijk maakte dat wie ik was en wat ik deed goed genoeg was. Al heel snel vertrouwde hij mij de zorg voor de kalfjes toe en mocht ik het hok van de biggen schoonhouden. Eerst vond ik het een eer, wat later voelde het meer als een plicht omdat ik nog niet mocht gaan spelen voor het hok schoon was. Maar hij nam mij wel serieus en dat zorgde ervoor dat mijn gevoel voor eigenwaarde ook sterk werd.

In het onderwijs heb ik als kind jarenlang het gevoel gehouden dat wat ik deed en wist toch eigenlijk nog niet zoveel voorstelde, terwijl ik notabene vrijwel altijd tot de besten van de klas behoorde. Hoe moet dat voor al die andere kinderen geweest zijn? Kinderen, die jaar in jaar uit lage toetscores halen, altijd onderaan bungelen in de rangorde van de klas?

Jaren later kreeg ik die kinderen zelf in mijn klas, de twijfelaars, de onzekere types, de kinderen die niet zo handig waren. En zonder het te beseffen deed ik er soms nog een schepje bovenop: "O, o, moeten we nou weer op jou wachten?" en een andere keer was alleen mijn lichaamstaal al voldoende...

Ik kreeg er rooie oortjes van toen ik voor het eerst de boeken van Janusz Korczak las, waarin mij duidelijk werd wat respect voor kinderen werkelijk betekende, respect voor wat klein is. Wat heb ik een blunders begaan in mijn leven als pedagoog, zo nu en dan. En zouden er kinderen zijn (nu inmiddels volwassen) die zich dat nog herinneren? Of herinneren zij zich gelukkig die keren dat ik wel respect toonde voor hun fouten, hun tranen, hun klein zijn, respect voor hoe zij werkelijk zijn?

"Ik ben een kind èn een mens, dat is twee. Het is maar dat je het weet, ik verdien dubbel zoveel respect!" Tristan begreep het al heel vroeg.